

XII.

MÁRCZIUS 15.

(Deáky Albert felolvasása a kolozsvári nemzeti ünnepélyen
1882-ben.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ünnepeljünk! Keblünk legszentebb érzelmeivel közeledjünk a *szabadság* szent oltárához; a lelkesedés örök tüzevel felgyújtani a kegyelet lángját, mely bevilágítson a mult sötétjébe, s biztató fénye legyen a jövő reményeinek.

A szabadság oly kincs, melynek értékét ritkán tudja érezni s megbecsülni birtokosa; de ha elveszítettük, vagy küzdeni kell utána, akkor érezzük annak mindenható erejét, s ez érzet hősokeket és vértanukat képes teremteni.

A történelem azon elszomorító tanuságot nyújtja, hogy ugy egyesek, mint nemzetek a véres küzdelmek árán kivívott szabadságot, ha megnyerték, kellőleg megbecsülni és használni nem voltak képesek, s a legtöbb-ször ismét elveszítették e miatt.

Igen, mert a szabadságot érezni, az után vágyakodni természetből keblünkbe oltott ösztönünk; de azt felfogni és teljesen megérteni, ehhez a szellemi fejlettség és műveltség magas foka mellett a legtisztább jogérzet öntudatos kutató bírálata szükséges.

A szabadság kizárja az uralkodási vágyakat; nem lenyügözi az egyeseket, de egyesíti az egyéneket: minden felszabadítja és függetleníti az egyéni jogokat, ugyanakkor korlátot szab a jogoknak egymással szembeni való tulkapásai ellen.

Hogy a kivívott szabadságot megtarthassuk s üdvösen használhassuk, nemcsak érezni, hanem ismernünk is kell azt; s ehhez egyik üdvös eszköz, ha visszaemlékezünk a szomorú, vészterhes korra, hol az elnyomatás alatt nyögve, lelkünk, szivünk szomjazta a szabadság üdvhozó malasztját; hol véráldozatok sem riasztottak vissza az elnyeréseért való küzdelemtől.

A mig kegyelettel, nemzeti ünnepléssel lelkesedünk mi márczius 15-én, szabadságunk születésnapján, a múlt emlékeiért; a mig szivünk fájó dobbanása mellett, a szemeinkbe toluló könnyecseppekben törnek meg az aradi vértanúk emlékoszlopáról szétsugárzó márcziusi napfény sugarai; a mig rajongó hódolattal borulunk le szabadságharczunk vértanuságotszenvedett s élő apostolai előtt: addig nem félthetjük kivívott szabadságharczunkat; érezzük és értjük is annak örök becsét; addig nyugodtak lehetünk, hogy üdvösen azt tudjuk felhasználni is.

A kegyeletes emlékezés, ez szabadságunk megtartó talizmánja, ez ünneplésünk éltető szelleme.

Hugo Victor írta, hogy a nemzetek lábain és kezain levő lánczok csörgése igazolja fejük felett a zsarnokságot. Igaz; a mely nemzet nem érett meg a szabadság önértetére, mely megtűri kezén és lábán a szolgaság bélyegző jelvényeit: az méltán görnyed a zsarnoki önkény igája alatt; de ha egy nemzet önértetre ébredett és erősen akarja szabadságát, azt a vérpadra hurcolni igen, de lánczokba verni többé nem képes a zsarnokok összes legiója sem.

De hát a nemzetek nem egy percz alatt, hanem csak lassanként érnek meg és jutnak el a szabadság önértetes tudatára. A fejlődési kiskorúság korszaka alatt szükségképen reájuk nehezedő önkényuralom kiválasztja a nemzet zöméből az aránylag kevés számú kiváltságoltakat, s felruházva őket — vagyon-, rang- és hatalommal, így biztosítja uralmát a nemzetből kiválasztottak segítségével a nagy többség felett. Ezen viszony az idők folyamán traditióvá fejlődik, nimbust von a hatalom köré, az általános szabadság és egyenlőség eszméjének először meg kell küzdeni ezen traditió kegyeletes érzetével, azután a kiváltságoltak táborával és csak ezután képes legyőzni az önkényuralom hatalmát. Nagy munka ez, titáni küzdelem, és az eszme, a szabadság, ez mégis leküzdötte mindenütt az akadályokat, s ennek győzelme mindig bizonyos.

Mikép a nap éltető sugara felolvasztja a legvastagabb jégpánczél is a természet termőképes csiráiról: nincs oly óriási jégkérge és pánczélja a zsarnok hata-

lomnak, mely meg ne semmisüljön a szabadság mindenható sugara rálövellésekor.

Hogy nemzetünk századokon át eltúrte az általános egyenlőséget legyőző uralmat, — ez alkotmányunk szelleméből megérthető.

Midőn ősi alkotmányunk az arany-bullában jogot adott a nemzet kiváltságos főnemeseinek, hogy a király törvényellenes rendeleteinek karddal is ellenszegüljenek; midőn az Árpád-ház királyi család kihaltával a nemzet kiváltságoltjai, szerződés mellett s törvényeink kötelező erejével adták át a koronát az idegen uralkodóháznak: — ily törvények hatása alatt nálunk az általános szabadságot lenyűgöző hatalom nagyon is megosztva volt a korona s a nemzet kiváltságoltjai között.

Főnemeseink törvényes joggal bírták a vagyont a rangot, a szellemi fölényt, s zárták ki mindenből a nemzet nagy többségét.

Nemcsak a korona hatalma, de ősi alkotmányunk törvényei is segítettek megteremteni a viszonyok azon uralmát, melylyel szemben az általános szabadság és egyenlőség eszméjének kettős küzdelmét kelle vívnia a nemzet törvény által biztosított kiváltságoltjai s a koronának ezekre is nehezedő hatalma ellenében.

Óriási erő és érdekek ellen — óriási küzdelem volt ez, mely már 1514-ben megkezdődött, s mely végre is a nemzet kiváltságoltjainak a közös haza oltárára önkénytesen lerakott nagy áldozatával nyert 1848-ban megoldást.

A haza veszélyben forgott, minden honfikarra szüksége volt a megmentésnél, s a nemzetnek törvény által századokon át kiváltságolt nagyjai önkényt adták fel jogaikat, hogy megosszák azt honfitársaikkal. Magukhoz emelték az utolsó jobbágyot is, és megjött az általános szabadság, egyenlőség s testvériség a haza szerelmében.

A mit nem tudott kivívni a kard, a véráldozat, azt kivívta a felmagasztosult honszeretet; s ennek lángja egyesülve a szabadság örök fényével, egekig hatott; besugározta az egész világot, s megdicsőítette a szabaddá lett nemzetet.

Önmagától kellett a mi nemzetünket felszabadítani és ezt csak önmaga tehetette meg.

Egyetlen ez a világtörténelemben; a *honszeretetének* ily fényes példáját nem találjuk fel; hol százados kiváltságok lánczait így oldja az fel egy pillanatban s a testvéri ölelkezés mámorával viszi a nemzet apostolait a nagy vérkeresztelőre.

A nemzeti egyesülés, a szabadság ezen dicső győzelmének első hajnala volt 1848 év márczius 15-dike. E napon lett a szabadság szárnya, a sajtó, felszabadítva nyügeiből; e napon lett szétbocsátva a felszabadított szárnyakon a nemzeti közérzület nyílt lelkesítő szózata.

Éljük át még egyszer e felmagasztosult percet; képzeljük magunkat azon helyzetben, hol nem hogy egyenlőleg élveznők a szabadság jótékony melegét, de még leírni s közölni sem szabad egymással

érzelmeinket, gondolatainkat; hol börtönbe zárták, a ki hangot mert adni a közérületnek; hol még a hon-szerelmet is visszafojtva sziveinkbe, néma, fájó aggodalommal kellett tekinteni a haza egészen tornyosuló vészfelhőkre; és ekkor olvassuk el a »Pesti Hirlap« 1848. évi azon számának közleményeit, mely Csengery Antal szerkesztésével 1848. márczius 17-én, homlokzatán a *szabad sajtó* feliratával, közvetlenséggel s meleg lelkesültséggel írja le e ma ünnepelt nap, 1848. márczius 15-dike eseményeit.

A »Pesti Hirlap« 1848. évi márcz. 16-án megjelent 1053. száma a következőleg írja le a nap déli szakában történeteket:

»A fővárosnak nem mindennapi színe van. A mozgalmi szellem, mely egész nyugaton fölemelé zászlóját, itt is nyilvánulni kezd. Azon lelkesedés, melyet a főrendi tábla temporisatiója az alsó tábla teendőink iránti feliratának tárgyalása körül okozott, itt is petitióra adott alkalmat.

»Márczius 15-én reggeli 10-ed fél órakor az ifjúság — az egyetem három szakjabeli kortársával együtt — kikhez még számos, minden kora s rangu férfiak csatlakoztak, a Landerer és Heckenast nyomdája előtt megállván, követelték a petitió 12 pontjának, ugy *Petőfi Sándor* egyik költeményének rögtöni kinyomatását. A nyomda tulajdonosai engedtek e kívánatnak. Az öszszegyült tömeg pedig, daczára a sűrűn hulló esőnek, példás türelemmel bevárta a cenzura nélkül kinyomott első magyar példányok elkészültét, — mi megtörtént

d. e. 11 $\frac{1}{2}$ órakor. A nyomtatványok idegen ajku polgártársaink iránti tekintetből németül is elkészültek. Örömmel jegyezzük fel, hogy a 12 $\frac{1}{2}$ óráig tartott csoportozatot a legkisebb rendetlenség sem zavará meg.«

A következő napon két példányban jelent meg a »Pesti Hirlap«, egyik a folyó számmal 1054, s a másik 1-es számmal — a censura nélküli első szabadsajtótermék — s ebben így folytatja a nagy nap leírását:

»A tegnapi nap historiai nyomokat hagyott maga után. Mi kezdetben csak demonstratió színét viselé, később erkölesi — békés forradalommal alakult. Az események hire, melyek Francia- és Németországon keresztül a szomszéd Bécsig törtek, s melyek ugyanazon egy eszme láncszemeit képezik, nálunk is azon ösztönszerű sejtelmet idézték föl, miszerint a törvényhozásnak társadalmi uton is egy lökést adni s e célból egyesülni kell. Az egyesülési eszme az ifju kebel melegágyában fogamzott meg legelőbb. Ivek indítottak meg, egy a jövő vasárnap tartandó ifjusági reformlakomára. Az ellenzéki körben kitűzettek az egyesülés és petitió pontjai. Ezeknek a tárgyalása végett márcz. 12-én ugyanott népgyűlés volt hirdetve.

»A folyamodvány szerkezete Irinyi József által föltéve, így hangzott: »Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előbbre rugott. Egy gondolat rezgi át egész Európát: hogy a létező állapot tovább nem maradhat. Nincs többé idő hosszas tanácskozásra, avagy épen halogatásra. Az eszmék meg vannak érve, az élet szüksége követeli azokat.

»Magyarország pillanatai drágák. Mi máskor csak hosszú időszak alatt fejlődhetett ki, most rövid úton s haladék nélkül törvénybe foglalandó. A monarchiát fenyegető veszély elhárítására a fegyver nem elégséges; e célra nálunk az alkotmányosság bővebb kifejtése, s a pragmatika sanctio által velünk kapcsolatban levő népeknél annak behozatala az egyedüli eszköz. A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel, nem várhat a fejlődés eddigi lassu menetére. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezuttal tisztába hozatni, stb. s következnek a 12 pontok.

»E szerkezet ellen tétettek némely kifogások. Sokan nem tarták azt még most körülményeinkhez alkalmazottnak. Márcz. 14-én pedig ugyanazon kör közgyűlésében azon indítvány nyert többséget, miszerint a petitio ne mindjárt, hanem az országos ellenzéki választmány által organizálandó agitatio útján kezdésék meg.

»Azonban még azon nap esti 9 óra tájban megérkezett a bécsi események hire. Ez felvillanyozta a kedélyeket. Az ifjuság zúgolódni kezdett. »Ismét a formák életölő korlátai közé szorítanak bennünket! — mondták egyértelműleg az alkalmat elszalasztandjuk ismét.« — Ilyen és hasonló aggodalmak szülték a mult napi demonstrációra számított meneteket, melyeket mult számunkban röviden említünk. A tömeg mentében nőtön-nőtt — mint szokott a folyam. Ereje nőttével érezni kezdé, miként legelső teendője felszabadítani a lelánczolt Titánt — a gondolatot. Így született márczius

15-én d. e. 11 $\frac{1}{2}$ órakor a magyar sajtónak törvényes cenzura által meg nem fertőztetett ágyából az első iker-szülött.

»Egyike a kívánatoknak tegnapi mellékletünkben is közlött 12 pontja így hangzik:

Mit kíván a magyar nemzet!

Legyen béke, szabadság és egyet értés!!!

1. Kivánjuk a sajtó szabadságát, cenzura eltörlését.

2. Felelős miniszteriumot Budapesten.

3. Évenkénti országgyűlést Pesten.

4. Törvényelőtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.

5. Nemzeti őrsereg.

6. Közös teherviselés.

7. Urbéri viszonyok megszüntetése.

8. Esküdtszék, képviselőlet-egyenlőség alapján.

9. Nemzeti bank.

10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.

11. A politikai statusfogyók szabadon bocsátassanak.

12. Unió (Erdélylyel).

Végül *szabadság, egyenlőség, testvériség.*

Az ikertestvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor következő lelkes költeménye:

„Talpra magyar, hí a haza!”

»Az ezernél számosabb nép fölemelt ujjakkal ismétlé az esküt:

»A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

»Iryni József mutatá be szabad ég alatt az első szülötteket, s a hulló esőben égből látszott reájuk hullani a keresztelés vize. Az előbb említetteken kívül szólottak még a néphez Petőfi Sándor, Jókai Mór (az ifjusági menet vezetői), Bulyovszky Gyula és mások.

»Délután 3 óra tájban ismét nevezetes dolgok történtek.

»A városháznál a tanács és választópolgárság jelenlétében nyilvános közgyűlés tartatván, a kinyomatott pontoknak folyamodványkénti aláírása Szepessy Ferencz polgármester által megkezdetett, s egyszersmind a rendfentartására a tanácsból, választott polgárságból és lakosokból következő 14 tagu állandó bizottság nevezetett: Rottenbiller Leopold alpolgármester, Kacs Kovics Lajos főjegyző, Stanffenberger István szószóló, Molnár György szószóló-segéd, Nyári Pál, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Iryni József, Petőfi Sándor, Vasváry Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egressy Gábor.

»Az összes nép, mely a beférteken kívül a város ház. terét is elfoglalá, 10—15,000-re tehető.

»A 4½ órakor szétoszlott gyűlés kinyilatkoztatván, hogy még ezen országgyűlésnek Pestre leendő áttételét szorgalmazni fogja a királynál és nádornál, küldöttséget nevezett a helytartótanács ideiglenes s a

központi könyvvizsgáló collegium rendes elnökéhez, Stancsics Mihálynak, a gondolatszabadság mátyrjának kibocsáttatását, a cenzurának hivatalosan is eltörlését s az iránt ígéretet kívánni, hogy a katonaság nem fog a rend fentartásába avatkozni.

Az egész nap sűrűn hulló eső daczára elláthatlan néptömeg kísérte a küldöttséget megbizatásának, ha szükség, nyomatékokot szerzendő, s a helytartó tanácsi épület minden zugát elfoglalá. A helytartótanács ideiglenes elnöke végre, rövid tanácskozás után, Nyáry Pál bizottmányi taggal megjelenvén az ablakban, kimondott, *hogy a cenzura e pillanattól (5 és fél óra-kor) hivatalosan is meg van szüntetve*, s addig is, míg torló rendszer mellett sajtótörvények hozatnának, a netaláni kihágásoknak a fennálló törvények szerinti megtorlására ideiglenes bíróság fog felállittatni. A katonaság csak akkor fog alkalmaztatni, ha Pest város tanácsa kívánná.«

»Stancsics Mihály iránt végre oda nyilatkozott a helytartótanács, hogy ő ugyan katonai őrizet alatt van, mindazonáltal saját felelősségére kiküldött tagjai: Gróf Abnássy Móricz és gr. Török Bálint által Stancsics Mihály azonnali kiadására rendelést tőn.«

»Hat óra után a Pestről átment s helyben összegyülekezett temérdek nép örömrivalgásai közben megnyíltak a börtön ajtai s a kiszabadított foglyot szabad polgártársai, sok helyen kivilágított ablakoknál, fáklya-sorok közt hozták vissza Pestre.«

»A nép kívánatára a sajtószabadság megünnep-

lése végett a helytartó tanácsi épületet is ki kelle vi-
ágítani.»

»A 7 órától 10 $\frac{1}{2}$ -ig együtt volt bizottmány to-
vábbi határozatait ma már cenzurátlan falragasztvá-
nyokról olvassa a nép; s azok a sajtó felszabadítását,
a 12-ik pont kérvényi felterjesztését s a polgárország
megalakításának szabályait tartalmazzák.«

»Esti 7 órakor színház, jelen esetben nem csupa
időtöltés többé, hanem a nemzeti lelkesedés szentegy-
háza. A játékrend megváltoztatva, teljes kivilágítás mel-
lett „*Bánk-bán*.” A nemzeti intézet tagjai ugyjelennek
meg, mint nemzet polgárai, mindnyájan nemzeti színü
cocárdákkal.«

»A darab egy pár jelenet után félbeszakittatik, a
sajtószabadság kivívásából és Stancsics kiszabadításá-
ból megérkezett nép betolul, minden padok megtelnek;
a fulladásig nyomott népnek páholytulajdonosok nyuj-
tanak le kezét s emelik fel magukhoz.«

»Minden szem a szinpadra van irányozva, várva,
mikor fog megjelenni a kiszabadított fogoly. Ő azon-
ban nem jött, mert a tudósítás szerint beteg, levert
állapotban van. Egressy Gábor polgártársunk végre kér-
dést tön: kívánjuk-e a darabot tovább folytatni, vagy
e helyett Petőfi költeményének elszavalását s népdalok
éneklését s *Hunyady László* jelesebb áriáit akarják
hallani. Közfelkiáltás kíséré az utóbbi indítványt. És
hallottuk a Talpra magyar esküjét Egressy Gábortól,
ezerek ajkairól visszhangozva, hallottuk élénkelve, hal-
lottuk a Szózatot, Hymnust és Füredi népdalait. Szin-

ház után a látogatottabb étkező helyek tömve voltak. A figyelmes szemlélő pedig, ki e nap eseményeit látta, meggyőződhetett, mikép e nép meg van érve a szabad institutiókra, hogy e fiatalabb nemzedék megérdemli, hogy azon szebb jövő örököse legyen, melynek kivívásában oly elvitázhatlan dicső részt vőn.»

Ma 34 éve és épen szerda volt a nagy nap, — melynek eseményei kezdetét képezték alkotmányunk lényeges átalakulásának s nemzeti életünk jövőjének.

Századokra kihatólag forduló pontot képez e nap hazánk történelmében.

Az egyenjoguvá lett nemzet egy szívvel-lélekkel látott a nagy munkához, s törvénybe lett igtatva az ősi kiváltságok eltörlése, az egyenlőség, testvériség szentesítése: s önkormányzattal és felelős miniszteriummal kezébe vette a szabaddá lett nemzet a haza kormányzatát.

És jöttek a nehéz idők, hol a korona hatalma is megküzdött a szabadság s egyenlőség fenségében felmagasztosult nemzettel. A véres küzdelemben az egygyé forrott nemzet lelkesedése csodákat művelt: apostolok és vértanúk szentesítették, biztosították a megteremtett szabadság jövő életét.

Áldássá lett még az átok is felettünk; s az elnyomás alatt gyökeret vert a nemzet kebelében, a szabadság, testvériség s egyenlőség új korszakának életerejé, türt és várt, de fel nem adta kivívott jogait: s a nemzet száműzött apostolai a leigázott nemzetnek mind-

annyi világdiplomataivá lettek s megtanították a világ nemzeteit s hatalmasait ismerni és tisztelni a magyart.

És végre siker koronázta a nemzet türelmét, kitartását; megértette végre az uralkodó szive a nemzet szivének kivánságait, s már ma az alkotmányos önkormányzattal fejlődő nemzet feje felett ragyog Szent István örökfényü koronája.

Mi tőlünk függ már ma, hogy békés, törvényes uton, üdvös intézményekkel fejlesszük és fejtsük ki a nagy eszmék üdvös hatását, melyeknek csirája 1848. márcz. 15-én látott napvilágot, s új intézményeinkben biztosította számukra a jövőt.

Önzetlen honszeretettel vitatkozhatunk és pártoskodhatunk a felett, hogy mi legjobb és leghelyesebb a mai teendők között; de pártoskodásainkban is szent talizmánként őrizzük meg a nemzeti kincset, mit 1848. vívmányai örökül hagytak nekünk, a téstvéries egyetértést, a szabadság független önérzetét, tiszteljük és szeressük egymásban a közös magyar haza szabad polgárát.

Ez, — erőt és irányt adand a haza javára a legüdvösebbet teremteni ma; s ismét egy szivvel és egyesült karral védeni meg, ha veszély fenyegetné e közös hazát.

Emelkedjünk fel e nemzeti ünnepélyen a mindennapiság korlátain, lelkesedjünk a mult magasztos emlékein s érezzük e lelkesedésben a jövő életét forrongani. Legyünk bár perczekre egy sziv, egy lélek, legyünk lelkesedésünkben a mult emberci. Szabadsá-

gunk, függetlenségünk teljes érzetében, az eszményi világban emelkedjünk fel dicső multunk élő apostoláig, ki száműzetésében az eszmének, a multnak és a jövőnek élő martyr apostola: s ünnepi zárfohászunk szálljon Turinba el: hogy, kiben megdicsőült a magyar függetlenség, szabadság, nemzetünk örök büszkesége, *Kossuth Lajos* sokáig éljen!!